

стаўленне да падзей ці асоб, пра якіх вядзецца гаворка, або падкрэсліць цікавы змест інфармацыі. Уплыў сітуацыі камунікацыі на маўленне інфармантаў не адзначаецца – галоўнымі фактарамі, якія абумоўліваюць характар маўлення ўдзельнікаў даследавання, з’яўляюцца іх прагматычныя ўстаноўкі і знешнія аспекты канкрэтнага маўленчага акта. Атрыманыя вынікі пацвярджаюць агульную тэндэнцыю ў выкарыстанні хоцімскімі інфармантамі пераменных розных моўных узроўняў [1].

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Яненка Н. В. Варыянтнасць у гетэрагенным гарадскім маўленні (на матэрыяле запісаў у г. п. Хоцімску) [Электронны рэсурс] : аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / Беларус. дзярж. ун-т. Мінск, 2018. 27 с. URL: <http://vak.gov.by/sites/default/files/2018-08/Яненка%20аўтарэферат.pdf> (дата звароту: 21.10.2020).
2. Яненка Н. В. Да пытання вывучэння неафіцыйнага беларускага гарадскога маўлення ў рамках варыяцыйнісцкай парадыгмы // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманітар. навук. 2015. № 3. С. 66–70.
3. Яненко Н. Вариативность городской белорусско-русской речи (на материале записей в г. п. Хотимске) [Электронный ресурс] // Антропол. форум. 2013. № 18. С. 381–392. URL: <http://anthropologie.kunstkamera.ru/files/pdf/018online/yanenko.pdf> (дата обращения: 21.10.2020).

ДАПАЎНЕННЕ Ў СТАРАБЕЛАРУСКАЙ МОВЕ (КАНСТРУКЦЫІ З РОДНЫМ СКЛОНАМ)

Э. В. Ярмоленка

*Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі,
вул. Сурганава, д. 1, корп. 2, 220072, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
elvira-yar@yandex.by*

У дадзеным паведамленні, якое падрыхтавана ў рамках планавай тэмы аддзела гісторыі беларускай мовы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, працягваецца асвятленне актуальных праблем гістарычнага сінтаксісу беларускай мовы. Мэта паведамлення – паказаць функцыянаванне дапаўненняў, выражаных формамі роднага склону, помніках старабеларускай пісьменнасці розных жанраў.

Разглядаюцца дапаўненні, выражаныя формамі роднага склону, пры дзеяслове (засяроджваецца ўвага на родным часткі, родным аб’екта, родным суб’екта, родным аб’ятыўным), назоўніку (адзначаецца родны аб’екта, родны часткі, родны суб’екта), прыметніку (вылучаюцца канструкцыі, якія перадаюць адносіны аб’ектныя, камплетыўныя, параўнання), прыслоўі (указаны канструкцыі, якія перадаюць адносіны аб’ектныя і прыпадабнення). Пры назоўніках і прыслоўях зафіксаваны родны меры і колькасці, пры іменных часцінах мовы – родны вылучальны. Праведзены агляд засведчыў, што дапаўненні, выражаныя формамі роднага склону (без прыназоўнікаў і з прыназоўнікамі), шырока ўжываліся ў старабеларускай літаратурна-пісьмовай мове пры

дзеясловах і імёнах (у прыватнасці, назоўніках) і перадавалі розныя адносіны. Змены ва ўжыванні дапаўненняў заключаліся ў асноўным у замене беспрыназоўнікавых канструкцый прыназоўнікавымі.

Вынікі работы могуць быць выкарыстаны пры вывучэнні розных аспектаў гістарычнага сінтаксісу беларускай мовы і іншых славянскіх моў, пры правядзенні параўнальных даследаванняў, пры выкладанні сінтаксісу ў ВНУ і пад.

Ключавыя словы: гістарычны сінтаксіс; старабеларуская літаратурна-пісьмовая мова; гісторыя беларускай мовы; дапаўненне; родны склон.

Вывучэнне ўжывання дадзеных членаў сказа ў старабеларускай літаратурна-пісьмовай мове XIV–XVIII стст., у прыватнасці дапаўнення, нягледзячы на напрацоўкі ў гэтым кірунку, па-ранейшаму застаецца актуальнай задачай беларускага гістарычнага мовазнаўства.

Дадзенае паведамленне прысвечана разгляду дапаўненняў, выражаных родным склонам. Асноўнае сінтаксічнае значэнне дапаўнення – гэта аб’ектнасць дзеяння або стану. Дапаўненні звычайна выражаюцца назоўнікамі ва ўскосных склонах (з прыназоўнікамі і без іх), а таксама іншымі словамі, якія ўжываюцца ў значэнні назоўнікаў (займеннікі-назоўнікі або іншыя часціны мовы пры іх субстантывацыі). У сказе дапаўненне можа адносіцца да выказніка, дзейніка або дадзеных членаў сказа: *заказаль, абы тыхъ делъ и доходовъ церковныхъ, и судовъ духовныхъ ни хто отъ светскихъ не смель судити* (КЗ, 748, 1499); *единачо е^{ст} погыбель чело^вѣчи^а и скотины, и ровно обоихъ приключение* (Скар. ЕК, 7); *ведь же винень всего доложити чого собе сама сторона, або прокѣраторъ его жъ маеть припилновати* (Ст. 1588, 267); *Тамъ прыбѣгли два его сторожи ... и привели языка значного отъ сыновныхъ [!] црѣя Мамая* (Мам., 179); *хто бы ся важиль тые каноны, отъ святыхъ отцевъ церкви Божой преданые, розривати* (Пыт., 71).

Канструкцыі з родным склонам пры дзеяслове перадаюць аб’ектныя значэнні з рознымі адценнямі. Так, родны часткі (*Genetivus partitivus*) выражае значэнне прадмета, рэчыва, якія часткова падпадаюць пад дзеянне, што “накіроўваецца не на ўвесь прадмет, а на яго частку, ці... прадмет падпадае пад вядомае дзеянне не на ўвесь час, а толькі на вядомы яго момант” [2, с. 401]. У старабеларускіх пісьмовых крыніцах, як і ў іншых помніках усходнеславянскай пісьменнасці, больш частотныя ў гэтай пазіцыі канкрэтныя назоўнікі, радзей выкарыстоўваюцца абстрактныя, сярод дзеясловаў пераважаюць тыя, што абазначаюць дзеянне [гл.: 5, с. 156]: *дали ему хлѣба абы ель* (Біблія, 355); *салаты ... ѿвала* (Зб. 261, 1576); *ѡбѣцала присла^т воскѣ скѣ^р и челѣди нево^лной* (Стрыйк., 442); *тогда кислого хлѣба заживали* (Гарм., 205); *наливши воды* (Хран., 108); *купили ечменю* (ИЮМ, IX, 186, 1692).

Родны аб'екта паказвае, што аб'ект цалкам ахоплены дзеяннем (звычайна гэта абстрактнае паняцце або непадзельны канкрэтны прадмет). Родны аб'екта ўжываецца:

пры дзеясловах эмацыянальнага стану і адносін (*жалети* 'шкадаваць', *ждати* 'чакаць', *жедати* 'жадаць; прасіць; патрабаваць', *желати* 'хацець, жадаць', *замиловатися* 'упадабаць што-н., захапіцца кім-, чым-н.', *искати* 'імкнуцца, хацець, спрабаваць што-н. зрабіць; старацца атрымаць што-н., дамагацца чаго-н.', *ненавидети*, *плакати* 'аплакваць', *послухати* 'паслухацца', *просити* 'прасіць; патрабаваць', *смотрети* 'шукаць, патрабаваць', *требовати* 'прасіць; патрабаваць', *хотети* 'мець жаданне, ахвоту да чаго-н., адчуваць патрэбу ў кім-, чым-н.' і інш.): пр^орк^ь с па^рс^ьны народ^ь лю^дско^г жадае^т пришествіа на свет месіа^ша (Пс. XVI, 92); просила головы с^того пр^ед^течи и кр^{ст}ител^а І^ванна (Будны, 26–26б); зноў такой годыны прыждати (Мял., 316); **я**ко хто ... речі^е **я**кое замилуе^т б^ѣгае^т ш^ѣкае^т (Зб. 261, 78); посесіи и интродукованья отъ насъ просиль (АСД, I, 279, 1634); **ѡ**ное дит^ѣа за ни^м б^ѣгало, и волато: тата, тата, коли чого потребовало (Зб. 752, 546); збавите^л ... плака^л зб^ѣре^ніа ер^ѣсали^мского (Зб. 255, 926); плакала девичства своег^ѡ на горахъ (Хран., 183);

пры дзеясловах успрымання (*выслухати*, *гледети* 'глядзець, назіраць', *отслухати* 'адслухаць', *послухати* (*послушати*) 'паслухаць', *послушати*, *скушовати* 'ўспрымаць', *слухати*, *смотрети* 'чытаць, знаёміцца' і пад.): назав^ьтрые отслухавъ с^тое литоргие приидеш на обедъ (Чэцця, 95б); мы то^го листа смотре^въ зде^{сь} з бо^гары з м^ѣщаны, а послали до ва^с, и вы сами на не^м вразум^ѣете (ПГ, III, 9, 1495); кто гледить в^ѣтр^ѣ сеи не сееть (Скар. ЕК, 16б); чи не оухо сло^в ск^ѣш^ѣеть (Зб. 262, 17); одно бы ... смотре^ѣли повинностей своихъ, и рядного справованья своего (АЗР, III, 13, 1547); тые бояре, выслухавши того свидетельства тыхъ светковъ на то повелили (АВК, XXI, 169, 1557); слухали арьфы (Трыст., 24); словъ мои^х покорне послушайте (Алекс., 24); духовной науки слухати (Каліст, II, 47б);

пры дзеясловах, звязаных з адносінамі валодання (*боронити*, *смотрети* 'клапаціцца, непакоіцца пра што-н.', *стеречи* і пад.): того усе^го князю Федору Ивановичу Глинскому смотре^ѣти, уживати подлугъ данины господарское (АВК, XIII, 13, 1508); Пчелы и тымъ подобна^м борон^ѣтъ ѣльевъ своихъ (Скар. КЮ, 2б); вси в^рядники дворные ... стерегли роботы (АЗР, II, 198, 1529); боронячи нашего к^грунту (АСД, I, I71, 1546); Да^с же Б^ѣже ... абы^х стерег^ль ѣсправе^дливени^с твои^х (Пс. XVII, 131б);

пры дзеясловах маўлення (*говорити*, *кричати*, *пытати* 'звяртацца з пытаннем' і пад.): не см^ѣти боудемъ поро^жни^х словъ говорити (Чэцця, 367б); теды цеса^р з боле^{ст}ю **ѡ**чн^ѣл^ѣс^ѣа и рату^нк^ѣ крича^л (Зб. 82, 285б);

пры дзеясловах, звязаных з дакрананнем да чаго-н., закрнаннем чаго-н. (*дотычитися, касатися*): што ся дотычеть домовыхъ рече^с – скатерте^с, рѣчниковъ, мисъ ... того ми не вернено (КСД, 877, 1516); мае^т еще Іерей прыстѣпѣючи до ѿправова^а тое та^ины ꙗко и до всѣхъ иныхъ таи^и быти бе^з грѣха смертельнаго ... иначе^и стѣхъ речей касаючисѧ грѣшны^и, вмѣсто выслѣги оу пѣна Бѣга, в новый грѣхъ впаде^т (Навука, 85); што се дотычеть войны, посполитого рушеня (ИЮМ, XXIII, 476, 1630).

У названых пазіцыях сустракаюцца таксама формы вінавальнага склону, параўн.: кгвалтомъ тебе привели и припѣдили тыи слова говорити (КСД, 637, 1510); бурмистру зъ райцами ... вшелякіе таковыя sprawy до суду ихъ припалые слухати, узнавати, судити, сказывати, карати ... моцою сего листу нашего (АВК, XIII, 41, 1580); чаровные поганские слова говорила (Барк., 1516); тотъ привилей огледавши и выслушавши, велели есмо его ... вписати (АСД, II, 48, 1633); староста выслушавши скарги оныхъ потварцовъ всказаль по нихъ декреть (Пралог, 5896); Иро^д пыта^л Исуса многи^х сло^в, а ѿ ем^у ничего не ѿповеда^т (Зб. 255, 262); тѣло мѣченика ... ѿре^л стерегль пи^лне и ѿ звѣрѣа борони^л (Зб. 82, 496). Скарачэнне ўжыванняў вінавальнага склону пры дзеясловах маўлення, думкі і пачуцця звязваюць са змяненнем характару кіравання дзеясловаў [гл.: 2 с. 405; с. 213–214].

Канструкцыі з родным склонам традыцыйна ўжываюцца пры адмаўленні (агульнаславянская старажытная асаблівасць [1, с. 347]): не бѣде^т в ни^х тѣм^аности. ни черноти (Чэцця, 374); не чинечи фольки никому (АВК, XXII, 2, 1555–1565); коли бы не было доброго рыцера з двема мечы и с чорнымъ щытом (Трыст., 29); мне заплаты не уделали (АВК, XXVI, 471, 1586); не смотримо смак^у ꙗки^с чи го^ркии чи соло^дки^с (Зб. 261, 92); абысьте мнѣ чаровъ жадныхъ не причитали (Пралог, 6146).

Родны склон абазначае суб'екта дзеяння пры дзеясловах колькасных змен (напрыклад, *умноживатися*), а таксама ў адмоўных сказах са словамі *нестъ, нетъ*: коли митрополита нѣтъ (АЗР, I, 37, 1415); коли сѧ оумноживати на^чло праведныхъ. и бѣ велѣ^л аврамоу ... знамѧ положить на собѣ и на люде^х свои^х (Чэцця, 1316); Где несть ѹмениѧ в^с души тамъ нетъ добра (Скар. ПС, 296); не^т зрады во ꙗзык^у мой^м (Пс. XVI, 134). Таксама родны суб'екта сустракаецца пры дзеепрыметніках закончанага трывання (з прыназоўнікам *отъ* і без прыназоўніка): былъ адамъ прельщенъ ѿ сотоны (Чэцця, 70); ты ... похотью пре^лще^н скверныѧ плѧсавица (Там жа, 2716).

Родны аблятыўны (*Ablativus*), што абазначае аб'ект, ад якога накіроўваецца дзеянне, зафіксаваны пры дзеясловах аднімання, пазбаўлення, аддзялення, аддалення (*взяти, вкрати, выплатити, забрати, згинути, отдалити, отняти, оступити, оторвати, побрати, пограбити, покрасти, убежати, уйти, удавити, украсти, улишитися (влишитися), умрети, утечи* і інш.). Яшчэ ў агульнаўсходнеславянскі перыяд родны аблятыўны ужываўся для абазначэння прадмета, адносна якога адбывалася

дзеянне аддалення, што “магло рэалізоўвацца як аддаленне ад прадмета шляхам перасоўвання ў прасторы або шляхам аддзялення ад яго” або “як аддаленне ад прадмета ў пераносным сэнсе, г. зн. у сэнсе паводзін” [3, с. 262], частотнымі былі канструкцыі без прыназоўніка *отъ*. Паступова такія канструкцыі пачалі замяняцца прыназоўнікавымі [гл.: 5, с. 153]. У помніках старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы з канца XV ст. пачалі пашырацца канструкцыі з прыназоўнікам *отъ*: моихъ несколько есачныхъ людей, отъ есака бегаючи, къ тобе прихилилися (КЗ, 349, 1484); хто иметь бѣгати ѿ силныхъ люди (Чэцця, 1086); ѿдалеѿ ѿ мене проклѣство и възгаѿжеѿе (Пс. XVI, 119); лѣкарство избавляѿущи ѿ окормоѿ посполитыхъ (Арыст., 207); nelaцно мѣли ѿ дочасного живота того ѿторвати (Варл., 196); я ... почал был есми из малжонкою моею от них уходит (АВК, XXXIV, 293, 1663). Аднак паралельна працягвалі ўжывацца архаічныя канструкцыі без прыназоўніка *отъ*, якія сустракаюцца ў свецкіх, рэлігійных і дзелявых тэкстах: Имение еже исыперѿва скоро и со хватаниемъ събираемо бываетъ, на послѣды избавѿлено будетъ благославлениѿ (Скар. ПС, 316); мы тежъ ѿходѿацы всѿакихъ ѿтратъ своихъ ѿчynили есмо ѿ вси тые речы (КВС, 4666, 1552); скоупъ ѿако песь, гневливъ, какъ воронъ, бегаеть люди каѿ рысь (Арыст., 160); мы дей, уходечи оногo клопоту (ИЮМ, VII, 282, 1577); вжо записаѿса з нами ѿакъ маеѿ тебе избавити городоѿ (Рач., 317); брати родное которыхъ ѿна мати церковъ светаѿ, кафолическаѿ породила бегають, а до мачешиныхъ дети ѿтекаютсѿ (Унія, 46); могль бы оуити гнѣвѿ ближнеѿ которыхъ сѿ мститъ крови (Хран., 170).

Да роднага аблятыўнага адносяць родны пры дзеясловах страху, боязі (боятися, выстерегаться, встыдаться, убоиться, устрашиться і інш.): [гл.: 2, с. 409], паколькі ён таксама абазначае аб’ект аддалення, пазбаўлення і пад.: естли бы боячися вины втекъ зъ земли (Ст. 1529, 65); ѿн ... велми сѿ боит смерти (Бава, 145); ѿстрашилисѿа и ѿбоѿалисѿа ихъ велми (Тр. гіст., 70); ѿ помножеѿню хвалы боѿское не дбаюѿ, юѿ вси ѿаѿ бы сѿа ее встыдаюѿ (Дыяр., 1606); вѣщбы, ворожбы и инныхъ забобоновъ выстерегалисѿа (Зб. вып., 104).

Пры назоўніку канструкцыі з родным склонам з прыназоўнікамі і без прыназоўнікаў перадаюць аб’ектныя і суб’ектныя значэнні:

родны аб’екта (дапаўненне ў родным склоне з’яўляецца аб’ектам дзеяння, выражанага назоўнікам): гекторъ ... ку ѿтрыманью тое то зброи с конѿа своего сседль (Троя, 40); римскіе папежи ... о роѿширенье своей власти, старанье чинили (Апакр., 118); подобеѿство тое слѿжиѿ до ѿшиѿ, иѿ еѿт ѿоѿтою, до слѿхаѿа голосѿ и слова бѿжго (Зб. 261, 150); розерваного пистолету у Печерска за направу слесару заплатили золотый одинъ (ИЮМ, IV, 220, 1686); за пробиване муру на двои двери и за муроване давныхъ дверей заплатили за дни два (ИЮМ, X, 185, 1695);

родны часткі (абазначае адносіны часткі да чаго-небудзь цэлага): держитъ подъ собою ѿчизны часть мѹжа моего и спадокъ брѹтьи его (КСД, 247, 1515); гротъ на конѣци копиа железный важиль есть триста лотовъ (Скар. ДЦ, 1096); прочисти зѹбы свои карою древа горкаго (Арыст., 229); кгротъ ошѣпѹ его мѣль шестьсотъ сиклеѹ желѣза (Біблія, 307); продали спижѣ скарбовое, отъ арматы новой урезокъ (ИЮМ, X, 9, 1695).

родны суб'екта: преданъ былъ на спаление огнѹ (Скар. ДП, 236); по розѣѣханію тыхъ войскъ пріѣхаль до Острога (АЗР, IV, 214, 1605); смотриѣ на роѣквитнеѣ хрѣстиѣства (Бельск., 263); Устне прошоный о подпись руки до тое протестаціи (АВК, VI, 280, 1637).

Пры назоўніку пашыраны канструкцыі з родным склонам з прыназоўнікам зъ, дзе родны склон выкарыстоўваецца для абазначэння матэрыялу, з якога што-небудзь зроблена: ѹделаешъ и заворъ з древа (Скар. КВ, 496); казаѣ гѣдъ боѣ моѣсею ѹчиниѣ ... с касыи и ѿливы ѿлеекъ (Зб. 752, 270).

Канструкцыі з родным склонам пры прыметніку перадаюць адносіны:

аб'ектныя (родны аб'екта): тѹжкое моуки бываеѣ достоини (Чэцця, 118); листь, полонъ боѹзни и страхѹ (Бер. саб., 49); Досадитеѣ: оукоритеѣ ... полный кривды (Бяр., 36); привезлъ барилѹ великѹю полнѹю ѿливы (Пралог, 6476);

камплетыўныя (дапаўняльныя): до вѣнуса велми склонѣнныи (Атыла, 179); человекъ для скаженіѹ греховного всегды есть склоѣнныѣ до мироѣсти речеѣ земныѣ (Зб. 255, 372); мѣтвами ѹако ѿружиемъ вспеѣтыѣ до скажеѣѹ твержъ бѣсовскихъ (Пралог, 558); Чи кождый чѣкъ можетъ быти сѹбѣктѹмъ згоѣдное до крещеніѹ ... чи кождый чѣкъ можетъ креститисѹ? (Зб. вып., 11);

параўнання (дапаўненне абазначае асобу або прадмет, з якімі іншая асоба ці прадмет параўноўваецца): далеко барзо меѣшее есть ѿ нѣба (Варл., 2406); глѹщаго ѹако гѣдъ нѣшь ... есть меншимъ ѿ Бѣга ѿѣца (Зб. вып., 916). Звернем увагу, што ў гэтай пазіцыі паралельна ўжываюцца канструкцыі беспрыназоўнікавыя, з прыназоўнікам *отъ*, а таксама каструкцыі з вінавальным склонам з прыназоўнікам *за*: з стенникомъ каплють гѣбы чѹжее и сладче ѿлѣю глаголецъ ее (Зб. 262, 95); вѣ вѣрѣ ѿ насъ розный боудѹчи, еще прихилнѣйшимъ і до лѣченьѹ оуразѹвъ нашихъ тымъ хѣтнѣйшим и потужнѣйшимъ ставити рачиѣ (Апакр., 36); перѣсове ... мало розни ѿ тѣркоѣ (Стрыйк., 417); Изали, слышачы, острейшыѣ за меѣ, блюзнѣрскіѣ слѹва, насмѣвиска, оурѣганѹ ... оутробою сѹ не растеѣрзала (Карп., 466).

Канструкцыі з родным склонам пры прыслоўях абазначаюць асобу або прадмет, у дачыненні да якіх праяўляецца прымета, названая прыслоўем, і выкарыстоўваецца для перадачы:

аб'ектных адносін: оказали нам копецъ неподалеку отъ замочку своего Милетина (АСД, I, 95, 1546);

адносін прыпадабнення: естли же Ѹзърить лица ваша выс^схла^л, более ин^сшихъ отроковъ ровесниковъ вашихъ (Скар. ДП, 6); боле^с было по насыщении собра^нныхъ Ѹломьковъ, анижли хлебовъ (Зб. 259, 1636).

Пры назоўніках і прыслоўях ужываецца таксама родны меры і колькасці: давати имъ по снопу с^ѣна (АЗР, I, 146, 1494); купиль белець горельки (ИЮМ, VII, 470, 1589); кадей саянокъ ни на што не годныхъ дванадцать (АВК, XIV, 508, 1594); ѡливы секстарій то естъ полтори кварты (Мак., 146); на третимъ местцу лесу, заросли и троха сеножати (АВК, XXIV, 16, 1509); Прихилиль есмъ мало оуха моего (Скар. ІС, 81); в то^м естъ много шкоды (Арыст., 228); коли с^л соимете, мало мистерства будете простирати (Трыст., 95); много псовъ Ѹстеклы^х попсовалос^л (Барк., 1736); на вулица^х Ѹ местехъ на^сде^ш стра^в много купи^т а наболе^с м^ласа бара^него а кашу рижовою (Наб. тур., 24).

Пры іменных часцінах мовы выкарыстоўваецца родны вылучальны (абазначае цэлае, з якога вылучаецца частка) у спалучэнні з прыназоўнікамі зь або *отъ*: нихто з люде^с простого стану ... волност^ѣ и приви^левъ ста^ну шлях^тского въживати не можэть (Ст. 1566, 336); естли бы черезъ три годы нихто с повинныхъ до тое головщины не приповедальс^л (Ст. 1588, 421); таковой каждый зъ насъ маеть подлечи подъ в^ѣчное неблагословенье и проклятельство (АЗР, IV, 35, 1590); черезъ целниковъ цла новоподвышоные браны были ... отъ соболей, куницъ, лисовъ, волковъ, б^ѣлки ... росомаховъ, отъ оливы, фарбъ, овощей (АЗР, IV, 249, 1605); пре^дн^ѣшие ѡ^т ни^х звано патре^с, то е^{ст} ѡ^тцове (Бельск., 145). Па назіраннях даследчыкаў, родны склон без прыназоўніка *изъ* (зъ) з вылучальным значэннем не атрымаў пашырэння ў старабеларускай мове: а Мацку ненадобе ся въ тую землицу вступати, ани кому ближних ихъ (ЛМ, РИБ, XX, 447, 1517) [4, с. 346].

Праведзены агляд засведчый, што дапаўненні, выражаныя родным склонам (без прыназоўнікаў і з прыназоўнікамі), шырока ўжываліся ў старабеларускай літаратурна-пісьмовай мове пры дзеясловах і імёнах (у прыватнасці, назоўніках) і выражалі розныя адносіны: аб'ектныя (з рознымі сэнсавымі адценнямі), суб'ектныя, меры і колькасці, вылучальныя, параўнальныя, камплетыўныя і інш. Адзначаны ў старабеларускіх тэкстах родны аблятыўны, формы роднага склону пашыраны пры адмаўленні. Змены ва ўжыванні дапаўненняў, выражаных родным склонам, заключаліся ў асноўным у замене беспрыназоўнікавых канструкцый прыназоўнікавымі.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Историческая грамматика русского языка. Синтаксис. Простое предложение. Москва : Наука, 1978. 448 с.

2. *Карский Е. Ф.* Белорусы. Язык белорусского народа / АН БССР, Ин-т языкознания. М. : Изд-во АН СССР, 1956. Вып. 2 : Исторический очерк словообразования и словоизменения в белорусском языке ; Вып. 3 : Очерки синтаксиса белорусского языка. 518 с.

3. *Ломтев Т. П.* Очерки по историческому синтаксису русского языка. М. : Изд-во МГУ, 1956. 596 с.

4. Нарысы па гісторыі беларускай мовы / А. Я. Бірала [і інш.]. Мінск : Дзярж. вуч.-пед. выд-ва М-ва асветы БССР, 1957. 450 с.

5. Сравнительно-исторический синтаксис восточнославянских языков. Члены предложения. М. : Наука, 1968. 297 с.

Прынятыя скарачэнні

АВК – Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею. Т. I–XXXIX. Вильна, 1885–1915; АЗР – Акты, относящиеся к истории Западной России. Т. I–V. СПб., 1846–1853; Алекс. – “Александрыя” пачатку XVII ст. (рукапіс РНБ, F.XVII.5); Апакр. – “Апакрысіс” (Вільня, 1598); Арыст. – “Арыстоцелевы вароты” канца XVI ст. (рукапіс НББ, 09/276 К); АСД – Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Т. I–XIV. Вильна, 1867–1904; Атыла – “Гісторыя аб Атыле” каля 1580 г. (рукапіс Бібліятэкі імя Э. Рачынскага ў Познані, № 94); Бава – “Аповесць аб Баве” каля 1580 г. (рукапіс Бібліятэкі імя Э. Рачынскага ў Познані, № 94); Барк. – “Баркалабаўскі летапіс” канца XVI – пачатку XVII ст. (рукапіс Дзяржаўнага гістарычнага музея, Зб. Сінад. 790); Бельск. – “Хроніка” М. Бельскага пачатку XVII ст. (рукапіс РНБ, F.IV.688); Бер. саб. – “Абарона сабора берасцейскага” (Вільня, 1597); Біблія – Біблія пачатку XVII ст. (рукапіс РНБ, F.I.2); Будны – “Катэхізіс” С. Буднага (Клецк, 1562); Бяр. – “Лексікон” П. Бярынды (Куцеін, 1653); Варл. – “Гісторыя аб Варлааме” (Куцеін, 1637); Гарм. – “Гармонія” пачатку XVII ст. // РИБ. Т. VII. СПб., 1882; Дыяр. – “Дыярыуш” А. Філіповіча 1638–1643 гг. (рукапіс ДГМ, Зб. Сінад. 856); Зб. 82, 255, 259 – Зборнікі павучанняў сярэдзіны XVII ст. (рукапісы БАН Літвы, RKF–82, 255, 259); Зб. 261 – Зб. 261 – Зборнік павучанняў пачатку XVII ст. (рукапіс БАН Літвы, RKF – 261); Зб. 262 – Зб. 262 – Зборнік біблейскіх кніг пачатку XVI ст. (рукапіс БАН Літвы, RKF – 262); Зб. 752 – Зборнік жыццй святых другой палавіны XVII ст. (рукапіс ДГМ, Зб. Сінад. 752); Зб. вып. – “Збор выпадкаў кароткі” (Супрасль, 1722); ИЮМ – Историко-юридические материалы, извлеченные из архивных книг губерний Витебской и Могилевской, вып. I–XXXII. Витебск, 1871–1906; Каліст – “Евангелле вучыцельнае” Каліста (Еўе, 1616); КВС – Кніга Віленскага замкавага суда 1552 г. (рукапіс ЦДАСА. Ф. 389, кн. 240); КЗ – Литовская метрика. Книги записей // РИБ. Т. XXVII. СПб., 1910; КСД – Литовская метрика. Книги судебных дел // РИБ. Т. XX. СПб., 1903; Мак. – “Бяседы Макарыя” (Вільня, 1627); Мам. – “Сказанне аб Мамаевым пабоішчы” пачатку XVII ст. // Сборник отделения русского языка и словесности. Т. 81. СПб., 1906; Мяс. – “Прамова Івана Мясешкі” канца XVI ст. // Хрэстаматыя па гісторыі беларускай мовы. Ч. I. Мінск, 1961; Наб. тур. – “Аб набажэнстве турэцкім” канца XVI ст. (рукапіс ДГМ, Зб. Сінад. 790); Навука – “Навука аб сямі тайнах” (Вільня, 1620); ПГ – Полоцкие грамоты XIII – начала XVI вв. Вып. 1–5. М., 1977–1985; Пралог – Пралог – Пралог XVII ст. (рукапіс РДБ. Ф. 256, № 325); Пс. XVI – Псалтыр XVI ст. (рукапіс РДБ, № 335); Пс. XVII – Псалтыр XVII ст. (рукапіс РДБ, № 1017); Пыт. – “Пытанні і адказы праваслаўнаму з папезнікамі” 1603 г. // РИБ. Т. VII. СПб., 1882; Рач. – Летапіс па спісе Рачынскіх каля 1580 г. (рукапіс Бібліятэкі імя Э. Рачынскага ў Познані, 3 94); Скар. – Біблія выдання Ф. Скарыны: ДП – Кніга Данііла прарока; ДЦ – Другая кніга Царстваў; ЕК – Кніга Еклезіяст; ІС – Кніга Ісуса Сірахава; КВ – Кніга Выхад; КЮ – кніга Юдзіф; ПС – Прытчы Саламонавы (Прага, 1517–1519); Ст. 1529 – Статут Вялікага Княства Літоўскага 1529 г. // Временник Императорского

Московского общества истории и древностей российских. М., 1854; С. 1566 – Статут Вялікага Княства Літоўскага 1566 г. (рукапіс РНБ, Ф.П.34); Ст. 1588 – Статут Вялікага Княства Літоўскага (Вільня, 1588); Стрыйк. – “Хроніка” М. Стрыйкоўскага пачатку XVII ст. (рукапіс РНБ, Ф.ІV.688); Троя – “Аповесць аб Троі” пачатку XVI ст. (рукапіс БАН Украіны, ДА/п 157); Тр. гіст. – “Траянская гісторыя” пачатку XVII ст. (рукапіс РНБ, Ф.XVII.5); Унія – “Унія” (Вільня, 1595); Хран. – “Хранограф” сярэдзіны XVII ст. (рукапіс РДБ, № 2405); Чэцця – “Чэцця” 1489 г. (рукапіс БАН Украіны, ДА/415л.